

L'aspectualitat de les situacions condiciona la selecció del tipus d'expressió referencial (lèxica o gramatical)?

Is the aspectuality of situations a constraining factor in choosing a referring expression type (lexical or grammatical)?

Núria Alturo^a & Josep Besa^b

^a Universitat de Barcelona. nalturo@ub.edu

^b Universitat de Barcelona. jbesa@ub.edu

Received: 27/04/2018. Accepted: 06/07/2018

Resum: En aquest treball explorem la relació entre la codificació lèxica o gramatical de la referència a una entitat individual i la codificació oracional i discursiva de l'aspecte. Més particularment, observem la codificació de la referència a l'entitat Leo Messi (jugador de futbol) en relació amb (a) la modalitat de l'acció amb què el parlant presenta cada estat de coses en un enunciat i (b) el tipus aspectual dels segments de discurs que constitueixen combinacions coherents d'estats de coses, i ho fem a partir de l'anàlisi de dues notícies de premsa, una en català i l'altra en francès, sobre la concessió a Leo Messi, l'any 2017, de la quarta Bota d'Or.

Paraules clau: aspecte; aspectualitat; situació; expressió referencial lèxica; expressió referencial gramatical; canvi de paràgraf.

Abstract: The aim of this paper is to explore the relationship between lexical and grammatical encoding of reference and the encoding of clausal and discursive aspectuality. We observe lexical and grammatical forms of reference to an individual (Leo Messi, a Barcelona football player) with regard to the aspectual type of discourse segments corresponding to semantic States-of-Affairs and Episodes (that is, coherent combinations of States-of-Affairs). The analysis is based on two news items about Leo Messi's fourth Goal Boot award: one in French and the other one in Catalan.

Keywords: aspect; aspectuality; situation; lexical referential expression; grammatical referential expression; paragraph change.

» Alturo, Núria & Besa, Josep. 2018. "L'aspectualitat de les situacions condiciona la selecció del tipus d'expressió referencial (lèxica o gramatical)?". *Quaderns de Filologia: Estudis Lingüístics* XXIII: 129-153. doi: 10.7203/qf.23.13524

1. Introducció

En el marc de la lingüística del text, la referència ha estat tractada, en general, com una eina al servei de les propietats de la coherència i la cohesió textuals. Així, hi ha un cert consens a considerar (a) que la coherència només es compleix si el text desenvolupa un *tema* únic, el qual actua d'element integrador del material verbal, i que se sol manifestar explícitament al títol del text per mitjà d'expressions referencials diverses (Brown i Yule, 1983), i (b) que la cohesió s'obté en bona part per una gestió eficaç dels mecanismes de referència, tant de naturalesa lèxica com de naturalesa gramatical, que teixeixen *cadena de referència* (Schnecker, 1997, Schnecker i Landragin, 2014).

Amb relació a les entitats individuals, la selecció de les expressions referencials que construeixen cadenes de referència s'ha vinculat amb factors com el grau d'accessibilitat del referent (Teoria de l'accessibilitat; Ariel, 1990), la localització i la funció gramatical del referent en les proposicions anteriors (Teoria del centrat; Walker et al., 1998), el gènere textual (Schnecker, 2005, 2017) i la llengua (Lundquist, 2005, Baumer, 2012). En canvi, no s'ha observat si existeix una relació entre la codificació de la referència i la perspectiva subjectiva del parlant en relació amb l'estructura interna de les situacions en què participa el referent, és a dir, amb l'aspectualitat de les situacions.

El propòsit d'aquest treball és investigar si existeix una relació entre la codificació lèxica o gramatical de la referència a un individu i la codificació oracional i discursiva de l'aspecte (entès com a aspectualitat, en un sentit ampli). Amb aquest objectiu, observem la codificació de la referència a l'entitat individual Leo Messi (jugador de futbol) en relació amb (a) la modalitat de l'acció amb què el parlant presenta cada estat de coses en un enunciat i (b) el tipus aspectual dels segments de discurs que constitueixen combinacions coherents d'estats de coses. Ho fem a partir de l'anàlisi de dues notícies de premsa, una en català i l'altra en francès, sobre la concessió a Leo Messi, l'any 2017, de la quarta Bota d'Or¹. La idea d'escollir un text en català i l'altre en francès respon a

¹ La notícia es van publicar el mateix dia: 24.11.2017. La notícia en català, extreta del web del Futbol Club Barcelona, es titula "Leo Messi rep la Quarta Bota d'Or de la seva carrera" i és signat per Eduard Gangoso; URL: <https://www.fcbarcelona.cat/futbol/primer-equip/noticies/2017-2018/leo-messi-rep-la-quarta-bota-d-or-de-la-seva-carrera-2016-17>. La notícia en francès es va publicar a *Le Figaro* i es titula "Quadruple

la voluntat d'observar si l'impacte de l'aspectualitat en la selecció de les expressions referencials, en el cas que sigui un factor significatiu, es dona de la mateixa manera en llengües romàniques diferents. Hem triat el català i el francès pel fet que el català té un estil discursiu menys cohesionat que el francès (Cuenca, 2000), i per tant cal esperar que les estratègies de cohesió referencial siguin més diferents entre aquestes dues llengües que entre llengües d'estils discursius amb un grau de cohesió més semblant, com el francès i l'alemany. Si l'aspectualitat és independent del grau de cohesió del text, com pensem, hauríem d'observar un mateix comportament, pel que fa a aquest factor, en les dues llengües.

2. L'aspectualitat de les situacions

El terme *aspecte* se sol usar en un sentit restringit, equivalent a *aktion-sart* o, més recentment, *modalitat de l'acció*, que inclou les propietats aspectuals inherents dels verbs (aspecte lèxic) i l'aspectualitat oracional que expressa el verb conjuntament amb altres elements de l'oració (aspecte oracional) (Coll-Florit, 2009, 2011). Aquesta visió restringida de l'aspecte ens permet observar, per exemple, el contrast entre verbs estatus com *ser* o *tenir* i verbs dinàmics com *caminar* i *saltar*; o ens ajuda a descriure la diferència entre *construir una casa* (que implica un procés previ a l'acabament de l'acció descrita) i *trencar un vidre* (que no implica cap procés previ).

El terme *modalitat de l'acció* no inclou les propietats aspectuals que es codifiquen morfològicament (com la distinció entre l'aspectualitat perfectiva i la imperfectiva en les formes de passat en català: [*cantava*]_{impf} i [*vaig cantar*]_{pf}). Tampoc inclou l'aspecte discursiu, és a dir, la forma en què les propietats aspectuals es manifesten en la codificació discursiva (per exemple, en el fet que les formes perfectives destaquen els fets principals d'una narració, mentre que les imperfectives en mostren els aspectes ambientals o de rerefons; o en el fet que els tipus de text reflecteixin perspectives aspectualment diferents sobre les situacions). Tanmateix, tant en el cas de l'aspecte lèxic com de l'oracional, el morfològic o el discursiu estem parlant de propietats similars, que sobretot

des de Comrie (1976) s'han considerat integrades en una concepció àmplia del terme *aspecte*.

Tal com hem defensat en treballs anteriors (Alturo, 1997, 2001, 2004), aquesta concepció àmplia de l'aspecte es pot relacionar amb el procés subjectiu de conceptualització de les situacions, més que no pas amb les propietats objectives de les situacions². A diferència del temps, que és una categoria referencial, l'aspecte no és referencial, és a dir, no situa l'esdeveniment en relació dística amb el context temporal, tot i que podem fer servir formes que codifiquen temps per mostrar una situació des d'un punt de vista aspectual (per exemple, quan usem una forma dística de futur per mostrar globalment una situació que encara no s'ha esdevingut: *Vindré demà*). L'aspecte té més a veure amb mecanismes cognitius generals que estan implicats en la conceptualització de l'experiència, concretament amb l'habilitat d'escaneig i amb la percepció del moviment.

L'habilitat d'escaneig és la que ens permet observar objectes i situacions de manera global o bé fent atenció a la seva estructura interna. El present a (1a) i el present progressiu a (1b) codifiquen, respectivament, aquestes dues perspectives.

- (1) a. Escaneig global: Aquesta pel·lícula m'agrada
 b. Escaneig dimensional: Aquesta pel·lícula m'està agradant

La recerca neurolingüística ha aportat evidències empíriques que semblen donar suport a l'existència d'aquesta habilitat cognitiva. Sabem, per exemple, que el processament visual dels objectes es realitza en dues àrees diferents del cervell: algunes regions del lòbul temporal intervenen en la identificació de l'objecte (què és?), mentre que algunes regions del lòbul parietal són responsables de la localització de l'objecte en un organisme (on és?, o, tal com ho hem plantejat més amunt, quin lloc ocupa en una entitat més gran que observem de manera estructurada?) (Bloom, Peterson, Nadel i Garrett, 1996).

En l'àmbit de la lingüística, els treballs de Langacker (1990) i Jackendoff (1991) relacionen les classes d'esdeveniments (estats, processos, accions, etc.) amb la visió global o estructurada de les situacions³.

² Altres treballs parteixen de perspectives similars, especialment els models cognitivistes (Michaelis, 2004; Croft, 2008).

³ Vegeu-ne una revisió a Alturo (1997).

L'escaneig de les situacions està relacionat amb algunes de les propietats que els estudis semàntics han atribuït als esdeveniments: el concepte de fase (entès com les etapes que constitueixen l'estructura interna de les situacions) i diverses nocions relacionades amb la idea de límit, com ara conclusió, telicitat, interrupció, compleció, terminació, definició i quantificabilitat (Kamp, 1981; Kamp i Reyle, 1993; Pustejovsky, 1991; Jackendoff, 1991). També la noció de perfectivitat inclou el concepte de límit, tot i que no se sol proposar com una propietat dels esdeveniments, segurament perquè està codificada morfològicament, mentre que les propietats que hem descrit en primer lloc tenen relació amb l'aspectualitat lèxica o oracional. Tanmateix, en tots els casos estem parlant de propietats semàntiques que inclouen, d'alguna manera, la noció de límit, de manera que totes contribueixen a presentar de manera global les situacions que descriu el parlant. Paral·lelament, l'absència de límits es relaciona amb l'escaneig dimensional, que es codifica lingüísticament amb expressions que indiquen inconclusió, atelicitat, perllongació, no terminació, indefinició, no quantificabilitat i imperfectivitat.

L'existència de límits no s'ha tingut en compte a l'hora de descriure la classe dels estats. Tanmateix, els verbs d'estat poden tenir arguments comptables, la qual cosa es contradiu amb l'absència de límits. La distinció entre límits naturals i límits artificials (Smith, 1991) pot servir per explicar aquesta contradicció aparent; és possible que estats com (2) no tinguin límits naturals, però sí artificials: els límits de (2) són el moment en què la Berta es posa malalta i el moment en què es cura. Com assenyala Smith (1991), els límits arbitraris dels estats es poden lexicalitzar com a verbs diferents (*emmalaltir* i *curar-se* respecte d'*estar malalt*), igual que els límits arbitraris que caracteritzen les activitats (*despertar-se* respecte de *dormir*, per exemple).

(2) La Berta està malalta

La percepció del moviment depèn de la capacitat cognitiva de percebre canvis. Segurament per aquest motiu, en la bibliografia lingüística sobre l'aspecte el concepte de moviment s'ha entès de dues maneres diferents: (a) com a canvi d'un estat a un altre estat, (b) com a dinamicitat, és a dir, com a desplegament d'energia, sense que sigui rellevant si aquest desplegament pot conduir a un canvi d'estat.

La idea de canvi d'estat ha servit per justificar el contrast entre, d'una banda, estats i activitats, i, d'una altra, accions (realitzacions i

assoliments). Tanmateix, no hem d'oblidar que no totes les accions impliquen canvi: situacions puntuals com *tossir*, *sanglotar* o *llampegar* es realitzen sense que la situació condueixi a un estat diferent. L'existència d'un canvi d'estat depèn de les característiques intrínseques de les situacions i de les relacions que s'estableixen entre les entitats que hi participen, no de la perspectiva subjectiva del parlant sobre l'estructura d'aquestes situacions. Per exemple, la relació *aixecar* entre una entitat *a* i una entitat *b* suposa que en qualsevol situació possible una d'aquestes entitats experimenti un canvi d'estat, com veiem a (3). En aquest exemple, sempre és *mà* l'entitat que canvia d'estat, tant en la interpretació (3a) com en la (3b):

- (3) La Berta aixecava la mà
 a. La Berta estava aixecant la mà
 b. La Berta tenia la mà aixecada

L'ambigüïtat de (3) es deriva de la selecció de la morfologia imperfectiva (*aixecava*), que codifica l'escaneig dimensional de la situació, però que no indica si la situació s'ha percebut com una acció dinàmica o no. Així, el destinatari pot pensar o bé que la situació que descriu el parlant està en moviment (3a) o bé que no ho està (3b).

Per a la llengua, la conseqüència d'aplicar aquestes habilitats cognitives generals (l'escaneig i la percepció del moviment) és que no hi ha una categoria gramatical única que codifiqui una forma aspectual particular, sinó que els parlants combinen l'aspecte gramatical i el lèxic amb recursos delimitadors en el nivell oracional (la presència d'arguments comptables, per exemple), amb formes particulars d'estructuració del discurs (com ara l'organització seqüencial dels fets en una narració, sovint marcada discursivament, en la llengua oral, amb un "i" inicial per a cada fet nou que s'afegeix a la història) i amb informació contextual (a 3, per exemple, la possibilitat de veure el gest que fa la Berta).

3. Model d'anàlisi

3.1. Unitats d'anàlisi i tipus aspectuals

Aquest treball observa el paper de l'aspecte en la relació entre dos tipus d'unitats d'anàlisi: (a) expressions lingüístiques (lèxiques i grama-

tics) que poden tenir una funció referencial, i (b) entitats semàntiques de caràcter situacional (estats de coses i episodis).

Les expressions lèxiques amb funció referencial que hem observat pertanyen a les categories següents: nom propi, nom propi expandit, sintagma nominal definit i sintagma nominal demostratiu. Les gramàtics s'inclouen en els tipus següents: el·lipsi, pronom i determinant possessiu.

Els *estats de coses* són entitats semàntiques de segon ordre: es poden localitzar en el temps i en l'espai, i els podem avaluar en termes d'existència (Lyons, 1977: 442-447). Els *episodis* són combinacions d'estats de coses que són temàticament coherents i que es caracteritzen per la unicitat o la continuïtat en relació amb les entitats semàntiques *temps*, *lloc* i *individu* (Hengeveld i Mackenzie 2008, Keizer 2015). Els estats de coses se solem codificar en forma d'estructures oracionals; els episodis poden contenir un o diversos estats de coses, i se solen codificar en forma de segments discursius més amplis.

Els criteris per identificar en els textos els estats de coses i els episodis els prenem de Hengeveld i Mackenzie (2008) i Keizer (2015), en el marc de la Gramàtica Funcional Discursiva. Els estats de coses poden ser complexos, i en aquest cas contenen més d'un marc predicatiu. En aquest cas, un estat de coses està inserit en un altre i se li assigna un funció semàntica (agent, pacient, etc.). També és possible que la predicació nuclear d'un estat de coses tingui un modificador que sigui estat de coses, com a (4), on e2 és modificador de l'entitat *gols* en l'estat de coses e1⁴.

- (4) El crac argentí ha estat guardonat pels seus 37 gols que va fer la temporada passada a la Lliga i ha elogiat la tasca grupal per aconseguir-los

ep	e1	El crac argentí ha estat guardonat pels seus 37 gols
	e2	que va fer la temporada passada a la Lliga
	e3	[Messi] ha elogiat la tasca grupal per aconseguir-los

Només estudiem estats de coses i episodis que, pragmàticament, formen part d'actes de parla representatius i expressius, és a dir, d'actes en què les paraules s'adapten al món (extern o psicològic) i aquesta relació

⁴ Keizer (2015: 140-143).

depèn del parlant⁵. Establim aquesta restricció pel fet que l'aspectualitat, com hem explicat a l'apartat 2, depèn de la perspectiva del parlant sobre les situacions.

Així doncs, no tenim en compte els actes que estableixen altres formes de relació entre les paraules i el món (actes directius i compromisoris, en què s'espera que el món s'adapti a les paraules; i actes declaratius, en què les paraules canvien el món) i aquells en què el responsable de la relació entre les paraules i el món és el destinatari (actes directius i rogatius).

Tampoc considerem els casos en què el parlant no es compromet amb la veritat del contingut proposicional, com s'esdevé a (5), on la condició d'irrealitat que expressa el condicional impedeix observar la situació des de la perspectiva aspectual que hem descrit a l'apartat 2.

(5) Sense els meus companys no hauria marcat tots els gols que vaig fer.

Finalment, tampoc tenim en compte els casos en què el parlant realitza un acte pragmàtic de referència a Leo Messi sense que aquest individu formi part d'un estat de coses en el nivell semàntic. És el cas de "Messi" a (6). El mateix individu Messi a què es refereix l'expressió referencial "que", tot seguit, sí que forma part d'un estat de coses, que en aquest cas correspon al tipus aspectual acció.

(6) Messi que ha rebut la Bota d'Or de la mà del seu company d'equip Luis Suárez.

A cada unitat semàntica (estat de coses o episodi) se li ha assignat un tipus aspectual d'acord amb els criteris adoptats per Alturo (1997), que proposa una tipologia de quatre tipus aspectuals a partir de la revisió dels criteris de classificació de les tipologies d'esdeveniments més conegudes: *acció*, *procés*, *estat no discret* i *estat discret*⁶. Aquesta

⁵ Els actes poden ser simples, en el cas dels estats de coses, o complexos, en el cas dels episodis. Pel que fa a la noció d'acte de parla complex, adoptem la proposta de la Teoria Pragma-dialèctica de l'Argumentació, que defensa que l'argumentació i altres tipus de discurs (com l'explicació, etc.) són realitzacions d'actes de parla complexos (Van Eemeren & Grootendorst, 1984, 2003).

⁶ Alturo (1997) anomena els estats discrets *estats O* o *estats no dimensionals*, i els no discrets, *estats I* o *estats dimensionals*. En aquest treball adoptem la terminologia proposada posteriorment per la mateixa autora (Alturo, 2001, 2004).

tipologia assumeix, en primer lloc, la idea que un dels paràmetres bàsics en la conceptualització dels esdeveniments és el mecanisme d'escaneig que permet al parlant observar una situació o bé de manera global (sense atendre a la seva estructura interna) o bé atenent a la seva estructura interna⁷. D'altra banda, es considera també un paràmetre bàsic el fet que l'esdeveniment observat impliqui o no moviment en el temps. Els quatre tipus aspectuals es defineixen per la combinació d'aquests dos paràmetres: *acció* (escaneig global i moviment), *procés* (escaneig intern i moviment), *estat no discret* (escaneig intern i absència de moviment) i *estat discret* (escaneig global i absència de moviment).

L'assignació de tipus aspectual als estats de coses ha tingut en compte la contribució dels elements lèxics i gramaticals a la codificació oracional de l'aspectualitat de l'esdeveniment (verbs, temps verbals, expressions adverbials, comptabilitat dels arguments), així com els elements del context discursiu i extratextual que afecten la interpretació de l'aspectualitat de l'esdeveniment. En el cas dels episodis, s'ha assignat el tipus aspectual dominant del conjunt d'estats de coses que conformen l'episodi.

3.2. Dades

El text en francès conté 517 mots; el text en català, 473. Tots els actes de parla del text francès són de tipus representatiu. En el text català,

⁷ Aquest paràmetre inclouria la presència o absència de límits, que Alturo (1997) considera que no constitueix un paràmetre distintiu bàsic en la distinció entre tipus aspectuals, sinó que forma part del procés d'escaneig que determina les diferències entre tipus. Aquesta idea es fonamenta especialment en els treballs de Jackendoff (1991) i Langacker (1990). El fet que un esdeveniment duratiu tingui límits, per exemple, permet que se li pugui aplicar el que Jackendoff anomena *regla zero*, que permet idealitzar aquest esdeveniment com a no dimensional (o, en paraules de Langacker, escanejar-lo de manera global –*summary scanning*–); és a dir, un esdeveniment del tipus *realització* (un esdeveniment dinàmic, duratiu i delimitat, en la tipologia clàssica de Vendler, 1957), que típicament seria dimensional, es pot conceptualitzar com a no dimensional per l'aplicació d'aquesta regla. D'altra banda, tal com fa notar Verkuyl (1993), el valor terminatiu associat normalment a la presència d'arguments comptables pot ser modificat en el nivell FLEX, de manera que mentre que un perfect ens fa veure globalment la situació de menjar-se la Marta tres sandvitxos (*La Marta es va menjar tres sandvitxos*) –és a dir, com una *acció*–, un imperfect ens mostra la mateixa situació com un esdeveniment en curs (*La Marta menjava tres sandvitxos*) –és a dir, com un *procés*.

també és el tipus representatiu el que vehicula la informació principal que aporta el text, però aquest conté segments textuais complementaris (peus de vídeo i notes destacades) que contenen actes directius i rogatius, que, com hem dit a 3.1, no tenim en compte.

El text francès conté 38 episodis i 53 estats de coses. Els actes representatius del text català contenen 21 episodis i 40 estats de coses. L'acció és el tipus aspectual més freqüent en aquestes unitats, tant pel que fa als episodis (18 episodis de 38 en el text francès, 15 de 21 en el text català) com pel que fa als estats de coses (23 estats de coses de 53 en el text francès, i 19 de 40 en el text català). Aquest resultat és esperable tenint en compte el gènere de discurs analitzat, la notícia, en què predomina la narració de fets, que típicament correspon a la successió d'estats de coses delimitats i dinàmics. Tanmateix, totes dues notícies contenen segments que es corresponen amb d'altres tipus aspectuals, com veiem en els exemples següents:

- (7) Lionel Messi est comme le bon vin: lauréat à 30 ans de son quatrième Soulier d'Or de meilleur buteur des championnats européens, l'attaquant argentin du FC Barcelone a assuré vendredi qu'il se bonifiait avec l'âge et avait encore "enrichi (son) jeu" ces derniers temps.

ep1 (estat discret)	e1	(estat discret)	Lionel Messi est comme le bon vin
ep2 (acció)	e2	(acció)	lauréat à 30 ans de son quatrième Soulier d'Or de meilleur buteur des championnats européens
	e3	(acció)	l'attaquant argentin du FC Barcelone a assuré vendredi
ep3 (procés)	e4	(procés)	qu'il se bonifiait avec l'âge
	e5	(procés)	et avait encore "enrichi (son) jeu" ces derniers temps.

- (8) Sempre m'agrada participar i ajudar des de dins, però entenc que un any és llarg i cada cop un s'ha de cuidar més perquè les temporades són cada cop més dures.

ep1 (estat no discret)	e1	(estat no discret)	sempre m'agrada
	e2	(procés)	participar
	e3	(procés)	ajudar des de dins
ep2 (estat discret)	e4	(estat discret)	entenc que un any és llarg
ep3	e5	(procés)	cada cop un s'ha de cuidar més
(procés)	e6	(procés)	les temporades són cada cop més dures

Pel que fa a les expressions referencials, hi ha 16 ocurrències d'expressions lèxiques en el text francès (corresponents a 7 formes diferents) i 15 en el text català (corresponents a 5 formes diferents). Quant a les expressions gramaticals, n'hi ha 34 en el text francès i 32 en el text català.

Les expressions referencials lèxiques que trobem en les dues notícies analitzades són les següents (entre parèntesis n'anotem el nombre d'ocurrències): per a la notícia en francès, *Lionel Messi* (1), *Messi* (8), "*Leo*" (1), "*la Puce*" (1), *l'Argentin* (3), *l'attaquant argentin du FC Barcelone* (1) i (en aquest darrer cas, l'expressió refereix a Messi i a Ronaldo) *ces deux stars avides de titres, d'honneurs et de trophées* (1); per a la notícia en català, *Leo Messi* (3), *Messi* (6), *un Messi visiblement emocionat* (1), *el crack argentí* (3) i *el 10 del Barça* (2).

Les expressions referencials gramaticals inclouen, per al francès, l'el·lipsi, els pronoms personals (*il, lui, je, me*), els pronoms relatius (*dont*) i els determinants possessius (*son, mon, sa, ses*); per al català, l'el·lipsi, els pronoms personals tòncics (*ell*), els pronoms personals àtons (*el*), els pronoms relatius (*que*) i els determinants possessius (*seu, meua*). L'el·lipsi es fa servir 7 vegades en el text francès i 22 en el text català. Els pronoms personals se seleccionen 17 vegades en el text francès (5 de 3ps lògica o gramatical, 12 de 1ps) i 5 en el català. (2 de 3ps i 3 de 1ps). Els pronoms relatius, 1 vegada en el text francès i 3 en el text

català. Els determinants possessius, 12 en el text francès (11 de 3ps, 1 de 1ps) i 13 en el català (10 de 3ps, 3 de 1ps).

No hi ha cap referència lèxica a la primera persona ni en el text francès ni en el català. És un resultat esperable, atès que la referència lèxica a la primera persona només s'acostuma a trobar en contextos com ara el llenguatge familiar o el discurs adult introspectiu. Sí que hi ha casos d'expressió gramatical de la referència dítica a la primera persona, que trobem en els segments en què se citen paraules de Messi, com ara (9).

(9) “Sense els meus companys no hauria marcat tots els gols que vaig fer”

Els dos textos analitzats pertanyen al gènere *notícia*, en què solen predominar els esdeveniments del tipus *acció*. Això constitueix un biaix pel que fa al nombre d'ocurrències de cada unitat d'anàlisi que cal tenir present a l'hora de valorar els resultats d'aquest treball, que en treballs futurs caldrà posar en relació amb els resultats de l'anàlisi de textos corresponents a altres gèneres.

4. L'aspectualitat de les situacions condiciona la selecció del tipus d'expressió referencial (lèxica o gramatical)?

Per a cada tipus aspectual, tant en relació amb els estats de coses com en relació amb els episodis, hem comparat quantitativament el pes de la referència a l'individu Leo Messi mitjançant expressions de primera i tercera persona (gramatical o lògica, singular o plural inclusiva), i de tipus lèxic o gramatical. Aquest pes s'ha calculat mitjançant un índex que anomenem *índex d'expressions referencials del tipus aspectual (IRA)*, que és el resultat de dividir el nombre total d'expressions referencials d'una categoria particular (per exemple, les expressions lèxiques de tercera persona) pel nombre total d'unitats corresponents a un tipus aspectual concret (per exemple, els estats de coses del tipus acció). Aquest índex proporciona una dada objectiva a partir de la qual podem comprovar, per als textos observats, les hipòtesis de què partim⁸, que són les següents:

⁸ La definició d'un índex numèric és un procediment quantitatiu adequat en aquest cas, atesa la dimensió reduïda de les dades (990 paraules en total) i la funcionalitat de l'índex que s'ha definit: proporcionar una dada objectiva que faciliti la validació qualitativa de les hipòtesis.

Hipòtesi 1:

Els mecanismes gramaticals de referència a Leo Messi seran més freqüents que els lèxics en les situacions del tipus aspectual acció, tant en els estats de coses com en els episodis. Aquesta hipòtesi pressuposa que en les situacions del tipus aspectual acció el focus d'atenció són els fets que avancen en el temps, i no les entitats individuals (Leo Messi) que participen en la situació.

Hipòtesi 2:

Els mecanismes lèxics de referència a Leo Messi seran més freqüents que els gramaticals en les situacions del tipus aspectual estat discret, atès que la referència lèxica contribueix a enriquir la caracterització de l'entitat individual de què es parla (Leo Messi). Aquesta hipòtesi pressuposa que en les situacions amb absència de moviment el focus d'atenció es concentra en les entitats que participen en la situació.

Hipòtesi 3:

En els tipus aspectuals dimensionals (processos i estats no discrets) hi haurà una distribució equilibrada de mecanismes de referència lèxics i gramaticals.

Hipòtesi 4:

Les hipòtesis anteriors no es complirien quan hi ha un canvi de paràgraf⁹. La referència a l'entitat individual s'establiria mitjançant mecanismes lèxics en el primer segment del paràgraf, amb independència del tipus aspectual del segment. Basem aquesta hipòtesi en el fet que el canvi de paràgraf sembla imposar la presència d'expressions referencials de baixa accessibilitat (Ariel, 1990) i, doncs, de tipus lèxic¹⁰.

Hipòtesi 5:

L'aspectualitat tindrà un impacte similar en la selecció dels mecanismes de referència (lèxics i gramaticals) en català i en francès, malgrat

⁹ Passerault i Chesnet (1991) i Besa (1999).

¹⁰ Des del punt de vista de la psicolingüística, els procediments de segmentació textual emeten instruccions: requereixen del lector que tanqui el tractament del bloc d'informacions que precedeix el "tall" amb la finalitat de sortir del fitxer en curs i obrir-ne un altre; aquesta operació seria prou costosa en temps per desactivar el referent i, per tant, en el moment de reintroduir-lo caldria recórrer a marcadors de baixa accessibilitat.

les diferències en l'estil discursiu entre totes dues llengües que hem comentat en l'apartat 1.

4.1. *Hipòtesi 1: els mecanismes gramaticals de referència seran més freqüents que els lèxics en les situacions del tipus aspectual acció*

La primera hipòtesi es confirma en els segments de text corresponents a episodis. En aquests segments, l'IRA és més alt per als mecanismes gramaticals (gram) que per als lèxics (lex), tant en el text francès (IRAGram=1,67, IRAlex=0,67) com en el text català (IRAGram=1,06, IRAlex=0,88).

Aquest patró es manté quan observem els estats de coses, tant en el text francès (IRAGram=0,7, IRAlex=0,43) com en el català (IRAGram=1,33, IRAlex=0,6). Cal dir, però, que en el text francès la distància entre els dos índexs és menor que la que hem vist en el mateix text en el cas dels episodis (1 en els episodis, 0,27 en els estats de coses). Si ho comparem amb la distància entre els dos índexs corresponents als estats de coses en el text català, el resultat per al francès també és inferior (0,27 en el text francès, 0,73 en el català). És a dir, sembla que el patró que preveu la hipòtesi 1 és més clar per als episodis que per als estats de coses, i més per al català que per al francès.

4.2. *Hipòtesi 2: els mecanismes lèxics de referència seran més freqüents que els gramaticals en les situacions del tipus aspectual estat discret*

Tal com preveu la hipòtesi 2, en els episodis del tipus aspectual estat discret l'IRA és més alt per als mecanismes lèxics que per als gramaticals, tant en el text francès (IRAlex=0,67, IRAGram=0,33) com en el català (IRAlex=2,75, IRAGram=1,5).

Quan observem els estats de coses, però, veiem que els mecanismes gramaticals hi tenen un IRA més alt que els lèxics. Això passa en tots dos textos, el francès (IRAlex=0,22, IRAGram=0,78) i el català (IRAlex=0,15, IRAGram=0,92).

La distància entre els índexs mínim i màxim de cada variable indica, d'altra banda, que el patró de preferència pels mecanismes lèxics, en el tipus aspectual estat discret, és més clar en el cas del català que en el del francès: si la distància entre els valors en el cas del català és d'1,25 (epi-

sodis) i 0,77 (estats de coses), en el cas del francès és de 0,34 (episodis) i 0,56 (estats de coses). D'altra banda, si bé en el text català el patró és més clar en el episodis que en els estats de coses, en el text francès passa a l'inrevés, és a dir, el patró és més clar en els estats de coses, encara que la diferència entre aquestes dues unitats sigui mínima, com hem vist.

Els resultats, doncs, no són conclouents: encara que en els episodis sí que sembla que la selecció preferent de mecanismes lèxics està relacionada amb el tipus aspectual estat discret, en els estats de coses aquesta relació no és clara.

4.3. *Hipòtesi 3: en els tipus aspectuals dimensionals (processos i estats no discrets) hi haurà una distribució equilibrada de mecanismes de referència lèxics i gramaticals*

En els episodis del tipus aspectual procés no s'utilitza cap expressió referencial lèxica. En canvi, sí que s'hi fan servir expressions gramaticals: en el text francès (IRAGram=2) i en el català (IRAGram=2,5). En els estats de coses del tipus aspectual procés, l'IRA dels mecanismes gramaticals és més alt que el dels mecanismes lèxics, tant en el text francès (IRALex=0,09, IRAGram=0,77) com en el català (IRALex=0,1, IRAGram=1,3), encara que la diferència és més clara en el cas del text català (la distància entre els índexs és, en aquest cas, d'1,2, mentre que en el text francès és de 0,68).

Pel que fa al tipus aspectual estat no discret, en els episodis del text francès no hi ha cap realització d'un mecanisme de referència lèxic, i només n'hi ha 1 cas en el text català (IRALex=0,17). L'IRA dels mecanismes gramaticals de tots dos textos és molt baix i pràcticament el mateix en francès (IRAGram=0,2) i en català (IRAGram=0,19). En els estats de coses, és més alt l'IRA dels mecanismes gramaticals que el dels lèxics (IRALex francès=0,33, IRAGram francès=0,5; IRALex català=0,28, IRA gram català= 0,88). En aquest cas, la diferència entre el valor màxim i el mínim és inferior en francès (0,17) que en català (0,6).

Aquests resultats no permeten confirmar la hipòtesi 3. En els tipus aspectuals dimensionals (processos i estats no discrets), els mecanismes gramaticals són en general més freqüents que els lèxics, sobretot en els episodis i estats de coses del tipus aspectual procés i en el text català. Només en els estats no discrets la distància entre l'IRA lèxic i el gramatical és relativament baixa, i per tant es pot parlar d'un cert equilibri entre els dos tipus de mecanismes de referència.

4.4. *Hipòtesi 4: la referència a l'entitat individual s'establirà mitjançant mecanismes lèxics en el primer segment del paràgraf, amb independència del tipus aspectual del segment*

La primera expressió referencial de cada paràgraf és en la majoria de casos lèxica (*Leo Messi, el crac argentí, L'Argentin, Lionel Messi*, etc.), tant en el cos del text com en altres segments (títol, entradeta¹¹), en francès i en català.

També trobem, però, expressions gramaticals. La primera referència a Messi que es fa en el títol del text francès és una el·lipsi: el títol s'inicia amb un estat de coses del tipus aspectual estat discret, que atorga a Messi, sense esmentar-lo, la propietat de ser quarta Bota d'Or als 30 anys ("Quadruple soulier d'Or à 30 ans") —el nom "Messi" no apareix fins al segon estat de coses, encara al títol: "Messi toujours plus grand"—. D'altra banda, el segon paràgraf del text s'inicia amb la citació de les paraules de Messi, amb un pronom personal (és a dir, amb una expressió gramatical).

En el text català també trobem expressions gramaticals per codificar la referència a Messi a principi de paràgraf: en una nota destacada i en una citació inserida. En aquests segments, el primer mecanisme de referència que es fa servir és de tipus gramatical (el·lipsi en un cas i pronom personal en l'altre).

Observem, doncs, un selecció preferent de formes lèxiques a principi de paràgraf. Tanmateix, els mecanismes lèxics no són sempre els preferents si el que observem no és la primera expressió referencial del paràgraf, sinó el primer segment (estat de coses i episodi) del paràgraf, que són les unitats rellevants en relació amb la nostra hipòtesi de treball. En aquest cas, la preferència per mecanismes lèxics s'observa en els estats de coses, però no en els episodis.

Per poder valorar l'IRA dels primers segments de paràgraf hem proposat un segon *índex de mecanismes referencials del primer segment del paràgraf* (IRP), que és el resultat de dividir el nombre total de mecanismes referencials (lèxics o gramaticals) que es fan servir en segments inicials de paràgraf (estats de coses d'una banda, episodis de l'altra) pel nombre total d'unitats d'un tipus aspectual particular que ocupen la posició inicial en el paràgraf.

¹¹ També en un peu de vídeo i en una nota destacada al final del text, que no hem tingut en compte per a l'anàlisi.

Si observem per a cada tipus aspectual els IRP d'estats de coses i d'episodis, veiem que, si bé en els estats de coses hi ha un ús preferent de mecanismes lèxics, en els episodis predominen els mecanismes gramaticals. Trobem això, almenys, en el tipus aspectual acció, tant en el text francès com en el català. Cal dir que la distància entre els IRP dels mecanismes lèxics i els gramaticals en els estats de coses és mínima (0,33 en el text francès, 0,72 en el català)¹², i que en canvi és més clara la preferència pels mecanismes gramaticals en els episodis, sobretot en el text francès, que és 2 (en el català és 0,75)¹³.

L'IRP dels altres tipus aspectuals és en la majoria de casos 0 o inferior a 0,5, de manera que no és possible d'observar el contrast entre les variables analitzades de manera conclouent.

4.5. *Hipòtesi 5: l'aspectualitat tindrà un impacte similar en la selecció dels mecanismes de referència (lèxics i gramaticals) en català i en francès*

Les dades confirmen un comportament similar dels mecanismes de referència en el text català i el francès en relació amb els tipus aspectuals dels estats de coses, els episodis i els episodis (no els estats de coses) dels segments inicials de paràgraf.

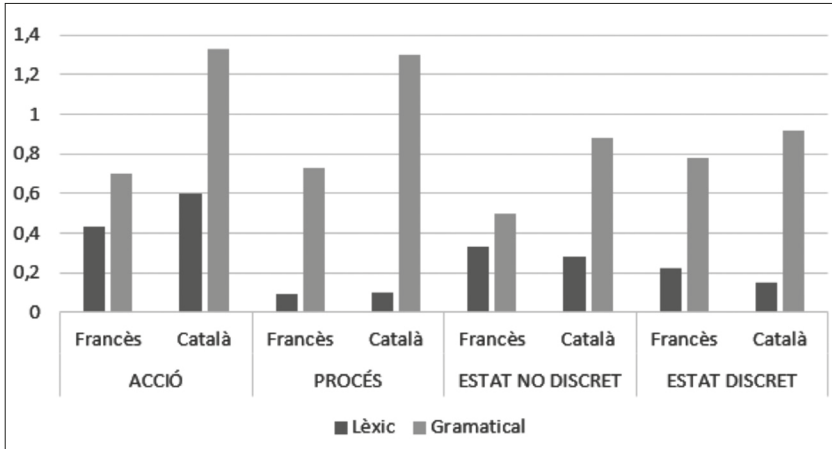
Com veiem en el gràfic 1, pel que fa als estats coses predominen els mecanismes gramaticals de referència en tots els tipus aspectuals, tant en francès com en català, encara que en els tipus acció i estat no discret el contrast entre els mecanismes lèxics i els gramaticals sigui menor en francès que en català.

Pel que fa als episodis, predominen els mecanismes lèxics en el tipus estat discret i els mecanismes gramaticals en el tipus acció, tant en el text francès com en el català, encara que el contrast entre els dos mecanismes sigui menor en català en el tipus acció i en francès en el tipus estat discret. Pel que fa als altres tipus, hi ha poques dades tant en francès com en català, i, en tot cas, els resultats són similars: només hi ha

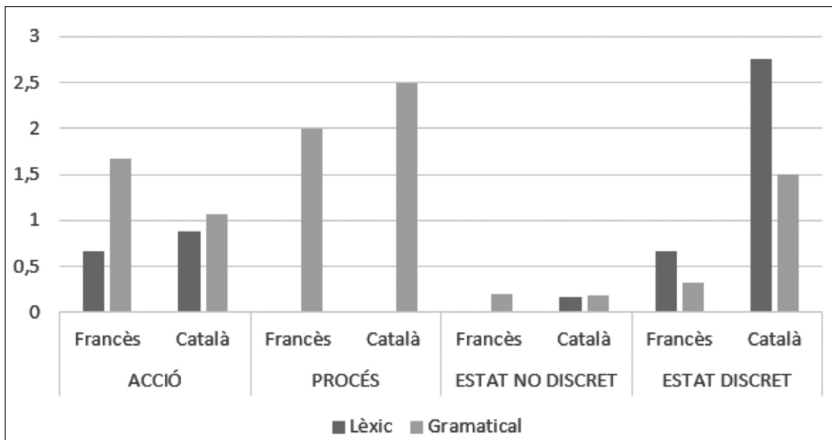
¹² 0,33 indica la distància entre l'IRPlex (1,33) i l'IRPgram (1) dels estats de coses del text francès; 0,72 indica la distància entre l'IRPgram (0,86) i l'IRPlex (0,14) en el text català.

¹³ 2 indica la distància entre l'IRPgram (3,33) i l'IRPlex (1,33) en els episodis del text francès; 0,75 indica la distància entre l'IRPgram (1,63) i l'IRPlex (0,88) en els episodis del text català.

mecanismes gramaticals en el tipus procés en les dues llengües i en el tipus estat no discret en francès, i un ús similar, encara que baix, de mecanismes lèxics i gramaticals en el tipus estat no discret del text català.

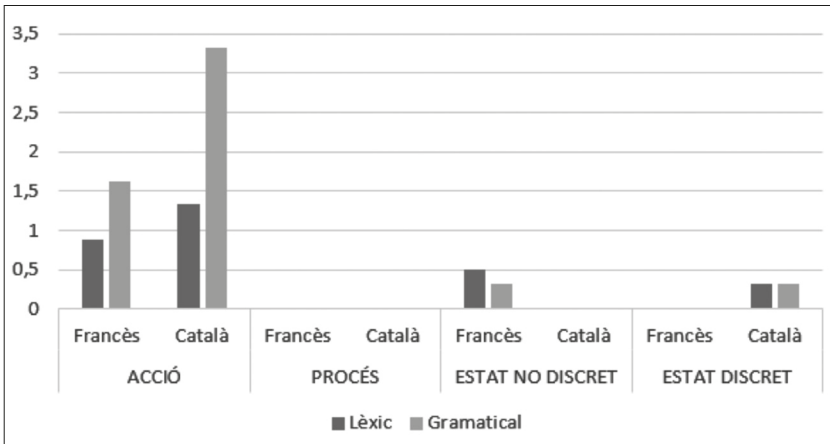

Gràfic 1. Estats de coses. IRA dels tipus aspectuals en francès i en català

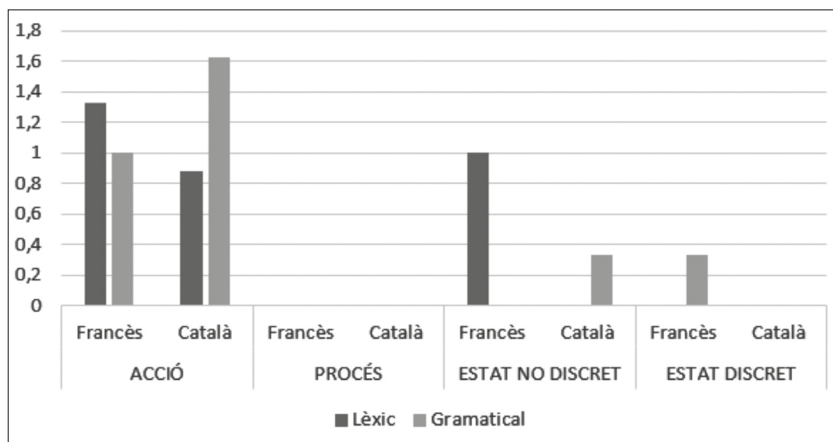
Gràfic 2. Episodis. IRA dels tipus aspectuals en francès i en català

Si observem els tipus aspectuals dels primers segments de paràgraf, només hi ha coincidència entre les dues llengües en els episodis, com veiem al gràfic 3. Els mecanismes gramaticals són més freqüents que els lèxics en els primers episodis de paràgraf del tipus acció; no hi ha expressions referencials en els segments del tipus procés; i en els tipus d'estat (discret i no discret) els mecanismes gramaticals i lèxics s'utilitzen amb una freqüència similar.

Gràfic 3. Episodis inicials de paràgraf. IRP dels tipus aspectuals en francès i en català

En canvi, el text francès i el català divergeixen quant a la selecció d'expressions referencials en els primers estats de coses, com veiem al gràfic 4. En aquest cas, en els segments del tipus acció el francès prefereix els mecanismes lèxics, mentre que el català prefereix els mecanismes gramaticals. No hi ha dades del tipus procés, i en les unitats del tipus estat el francès mostra preferència pels mecanismes lèxics en el tipus estat no discret, i pels gramaticals en el tipus estat discret.

Gràfic 4. Estats de coses inicials de paràgraf. IRP dels tipus aspectuals en francès i en català

5. Conclusions

En aquest treball hem explorat la possibilitat que la perspectiva subjectiva del parlant sobre l'estructura de les situacions (el que anomenem *aspectualitat*, en un sentit ampli) influeixi en la manera com aquest, en dos textos sobre el mateix esdeveniment, codifica la referència a l'entitat prominent (Leo Messi) que participa en aquestes situacions: amb mecanismes lèxics o gramaticals.

Per fer aquesta exploració hem comparat dues notícies de premsa, una en català i l'altra en francès, sobre el lliurament a Leo Messi, l'any 2017, de la quarta Bota d'Or. L'anàlisi ha consistit a identificar les expressions referencials (lèxiques i gramaticals), els segments de text corresponents a estats de coses i episodis (conjunts coherents d'estats de coses), i el tipus aspectual a què correspon cada segment (acció, procés, estat no discret, estat discret). Després, aquestes unitats han estat objecte d'una anàlisi quantitativa mitjançant uns índexs que ens han permès mesurar i comparar el pes de cada tipus de mecanisme de referència (lèxic i gramatical) en relació amb el tipus aspectual de cada segment de text.

L'anàlisi ha partit de les hipòtesis que (1) en segments del tipus aspectual acció predominaran els mecanismes de referència gramaticals,

(2) en segments del tipus aspectual estat discret predominaran els mecanismes de referència lèxics, (3) en segments de caràcter dimensional (processos i estats no discrets) hi haurà una distribució equilibrada de mecanismes gramaticals i lèxics, (4) en els segments inicials de paràgraf predominaran els mecanismes lèxics, amb independència del tipus aspectual del segment, i (5) l'aspectualitat tindrà un impacte similar en la selecció de mecanismes de referència en francès i en català.

L'anàlisi confirma les hipòtesis 1 i 2, i parcialment la 3, en els segments de text corresponents als episodis: en els episodis del tipus aspectual acció predominen els mecanismes gramaticals, mentre que en els episodis del tipus estat discret predominen els mecanismes lèxics. D'altra banda, en els episodis del text català del tipus estat no discret hi ha una distribució equilibrada de mecanismes lèxics i gramaticals, tal com preveu la hipòtesi 3; en canvi, en el text francès, en aquest tipus, i en els segments del tipus procés (en francès i en català), només trobem expressions referencials gramaticals. En els segments corresponents a estats de coses es confirma la hipòtesi 1, però no la 2: en aquests segments predominen els mecanismes gramaticals, al contrari del que esperàvem. De fet, en els estats de coses els mecanismes gramaticals se seleccionen de manera preferent en tots els tipus aspectuals, sense que trobem cap diferència vinculada al tipus aspectual.

En els segments inicials de paràgraf hi ha poques dades corresponents als tipus aspectuals procés, estat no discret i estat discret, i per tant no podem aportar conclusions clares. En els primers segments de paràgraf del tipus acció la hipòtesi 4 només es compleix en els segments d'estats de coses del text francès, on veiem un predomini d'expressions referencials lèxiques; en els estats de coses del text català i en els primers episodis de tots dos textos, en canvi, predominen les expressions referencials gramaticals. En resum, les diferències entre el text català i el text francès són mínimes, tal com proposava la hipòtesi 5.

Encara que les hipòtesis de partida es confirmen parcialment, els resultats aparentment contradictoris entre els tipus aspectuals dels estats de coses i els dels episodis, i les diferències en els primers segments de paràgraf entre el català i el francès, semblen indicar que, en els textos estudiats, el tipus aspectual per si sol no té un impacte directe en la codificació lèxica o gramatical de la referència a Messi. Hem de tenir en compte, però, que la funció cohesiva de la referència a entitats individuals es manifesta només en el nivell discursiu, no en el nivell oracional,

i que els estats de coses es codifiquen sintàcticament com a clàusules, no com a segments discursius. En el discurs (és a dir, en els segments corresponents a episodis), la perspectiva subjectiva del parlant sobre la situació de què parla sí que sembla influir en la manera com es refereix a una entitat individual que participa en aquesta situació, almenys quan la situació es presenta com una acció. El fet que, en l'anàlisi, els resultats més positius es donin en els segments corresponents a episodis suggereix que val la pena continuar investigant en aquesta línia.

D'altra banda, encara que hem pogut observar segments corresponents a tots els tipus aspectuals, en els textos estudiats predomina el tipus aspectual acció (el més freqüent en el gènere notícia), cosa que suposa un biaix a l'hora de valorar l'impacte general de l'aspectualitat en la codificació de la referència. Per poder valorar si les tendències observades són significatives caldrà aplicar el mateix model d'anàlisi a una mostra de textos més àmplia que inclogui textos corresponents a gèneres de discurs on hi hagi un predomini de segments de text dels tipus aspectuals procés i estat (discret i no discret), a més de segments del tipus acció com els que predominen en els dos textos que hem analitzat.

Bibliografia

- Alturo, Núria. 1997. *La semàntica verbal del català. La representació dels esdeveniments* (Tesi Doctoral). Barcelona: Universitat de Barcelona - Departament de Filologia Catalana. [Base de dades: TDX]. <http://www.tesisenred.net/handle/10803/1684>
- Alturo, Núria. 2001. Les activitats no són accions (situacions i tipus de text en anglès i en català). *Caplletra* 30: 111-134. <https://www.raco.cat/index.php/Caplletra/article/view/285367>
- Alturo, Núria. 2004. Catalan adpositions of "movement" as aspectual particles: *cap (a)* and *fins (a)*. *Belgian Journal of Linguistics* 18(1): 197-223.
- Ariel, Mira. 1990. *Accessing Noun-Phrase Antecedents*. Londres: Routledge.
- Baumer, Emmanuel. 2012. *Noms propres et anaphores nominales en anglais et en français: étude comparée des chaînes de référence* (Tesi Doctoral). Paris Diderot.
- Besa, Josep. 1999. Al fil del discurs. Continuïtat i segmentació paragrafíca. *Articles de Didàctica de la Llengua i de la Literatura* 18: 83-98.
- Bloom, Paul; Peterson, Mary A.; Nadel, Lynn & Garrett, Merrill F. (ed.). 1996. *Language and Space*. Cambridge, MA: MIT press.
- Brown, Gillian & Yule, George. 1983. *Discourse Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Coll-Florit, Marta. 2009. *La modalitat de l'acció. Anàlisi empírica, reformulació teòrica i representació computacional* (Tesi Doctoral). Barcelona: Universitat Oberta de Catalunya - Internet Interdisciplinary Institut (IN3). [Base de dades TDX]. <http://www.tesisenred.net/handle/10803/9125>
- Coll-Florit, Marta. 2011. Estudi empíric sobre la semàntica verbal del català: el cas de la modalitat de l'acció. *Zeitschrift für Katalanistik* 24: 151-181.
- Comrie, Bernard. 1976. *Aspect*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Croft, William. 2008. Aspectual and causal structure in event representations. A Gathercole, Virginia G. Mueller (ed.) *Routes to Language Development. Studies in Honor of Melissa Bowerman*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 139-166.
- Cuenca, Maria Josep. 2000. Estudi estilístic i contrastiu de l'arquitectura de l'oració. Estil segmentat vs. estil cohesionat. *Caplletra* 29: 105-120.
- Eemeren, Frans H. van & Grootendorst, Rob. 1984. *Speech Acts in Argumentative Discussions. A Theoretical Model for the Analysis of Discussions Directed Towards Solving Conflicts of Opinion*. Dordrecht, Cinnaminson: Foris / Berlin: Mouton de Gruyter.
- Eemeren, Frans H. van & Grootendorst, Rob. 2003. *A Systematic Theory of Argumentation. The Pragma-Dialectical Approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hengeveld, Kees & Mackenzie, J. Lachlan. 2008. *Functional Discourse Grammar: a Typologically-Based Theory of Language Structure*. Oxford: Oxford University Press.
- Jackendoff, Ray S. 1991. Parts and boundaries. A Levin, Beth & Pinker, Steven (ed.) *Lexical and Conceptual Semantics, Cognition* 41: 9-45.
- Kamp, Hans. 1981. Événements, représentations discursives et référence temporelle. *Language* 64: 39-64.
- Kamp, Hans & Reyle, Uwe. 1993. *From Discourse to Logic*. Dordrecht: Kluwer.
- Keizer, Evelien. 2015. *A Functional Discourse Grammar for English*. Oxford: Oxford University Press.
- Langacker, Ronald W. 1990. *Concept, image, and symbol: the cognitive basis of grammar*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Lundquist, Lita. 2005. Noms, verbes et anaphores (in)fidèles. Pourquoi les danois sont plus fidèles que les Français? *Langue Française* 145: 73-91.
- Lyons, John. 1977. *Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Michaelis, Laura. 2004. Type shifting in Construction Grammar: an integrated approach to aspectual coercion. *Cognitive Linguistics* 15: 1-67.

- Passerault, Jean-Michel & Chesnet, David. 1991. Le marquage des paragraphes: son rôle dans la gestion des traitements pendant la lecture. *Psychologie Française* 36b, 2: 159-165.
- Pustejovsky, James. 1991. The syntax of event structure. A Levin, Beth & Pinker, Steven (ed.) *Lexical and Conceptual Semantics, Cognition* 41: 47-81.
- Schnedecker, Catherine. 1997. *Nom propre et chaînes de référence*. Paris: Klincksieck.
- Schnedecker, Catherine. 2005. Les chaînes de référence dans les portraits journalistiques: éléments de description. *Travaux de linguistique* 51: 85-133.
- Schnedecker, Catherine. 2017. Les chaînes de référence: une configuration d'indices pour distinguer et identifier les genres textuels. *Langue Française* 195: 53-72.
- Schnedecker, Catherine & Landragin, Frédéric. 2014. Les chaînes de référence: présentation. *Langages* 195: 3-22. <https://www.cairn.info/revue-langages-2014-3-page-3.htm> [Accès: 1/4/2018]
- Smith, Carlota S. 1991. *The Parameter of Aspect*. Dordrecht: Kluwer.
- Vendler, Zeno. 1957. Verbs and times. *Philosophical Review* 66: 143-160. (Revisat a Zeno Vendler. 1967. *Linguistics in Philosophy*. Cornell: Cornell University Press, 97-121)
- Verkuyl, Henk J. 1993. *A Theory of Aspectuality. The Interaction Between Temporal and Atemporal Structure*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Walker, Marilyn A.; Joshi, Aravind K. & Prince, Ellen F. 1998. *Centering Theory in Discourse*. Oxford: Clarendon Press.

